

УДК 336: 631.162

Л.В. Саловська, доц., канд. екон. наук, А.А. Олійник, асистент
Кіровоградський національний технічний університет

Фінансовий механізм регулювання виробництва екологічно чистої аграрної продукції

В статті досліджено світовий досвід регулювання агропромислового комплексу, висвітлено його позитивні та негативні аспекти, проаналізовано стан регулювання агропромислового комплексу в Україні та розроблено заходи і механізм що є формою підтримки сільськогосподарського виробника, досліджено сутність екологічно-чистих продуктів, проаналізовано фінансову підтримку фермерських господарств в розвинених країнах та в Україні.

екологічно чиста продукція, регулювання, агропромисловий комплекс, фінансовий механізм, цінове регулювання

Історичний та закордонний досвід свідчить, що кожна система господарювання або країна мають свої особливості регулювання аграрного сектору. В Україні також застосовуються різні методи і механізм регулювання, але цей процес здійснюється без належного науково-методологічного забезпечення. При формуванні системи регулювання агропромислового комплексу, насамперед, необхідно враховувати: нееластичність попиту на сільськогосподарські продукти, яка не дозволяє постійно збільшувати доходи селян при зростанні масштабів виробництва; можливість значного збільшення пропозиції сільськогосподарської продукції у результаті науково-технічного прогресу; відносну незмінність природи сільськогосподарських ресурсів (землі, капіталу, робітників); сезонні коливання виробництва сільськогосподарської продукції.

Проблема регулювання аграрного сектору у ринкових умовах зумовлює необхідність формування засад такого регулювання, створення дієвого фінансового механізму, який би сприяв підвищенню виробництва екологічно чистої продукції.

Теоретичні, методологічні, методичні та практичні аспекти регулювання агропромислового комплексу досліджували такі вітчизняні вчені як В. Алексійчук, О. Булавка, М. Дем'яненко, М. Кісіль, П. Лайко, П. Саблук, О. Чернявський, В. Месель-Веселяк, О. Шпичак та інші.

Проте окремі теоретичні, методологічні та методичні аспекти регулювання опрацьовані недостатньо. Зокрема, відсутні: концепція комплексного регулювання застосуванням нових фінансових важелів щодо екологічно чистої продукції.

Забезпечення здоров'я всіх членів суспільства через проведення відповідних регіональних і національних стратегій, є основою політики Європейського регіону на двадцять перше сторіччя [1]. На рис. 1 подано вплив різних детермінант на здоров'я людини.

Фактори груп четвертої та п'ятої корелюють із споживанням продуктів, другої - пов'язані зі спадковістю та статеві - віковими особливостями.

У останні два десятиліття світовий ринок екологічно чистих продуктів харчування стрімко розвивається, що пов'язано по-перше - із зростання недовіри до звичайних продуктів, по-друге - невизначеності впливу генно-модифікованих компонентів, що містяться в сучасних продуктах харчування на здоров'я людини.

Ідея екологічно чистих продуктів народилася в США в 60-х роках. Асортимент екологічно-чистих продуктів був невеликим, ціни дуже високими, купити їх можна

було в рідкісних спеціалізованих магазинах. Але поступово все більше людей починали вважати, що звичайні продукти можуть бути шкідливими для здоров'я.

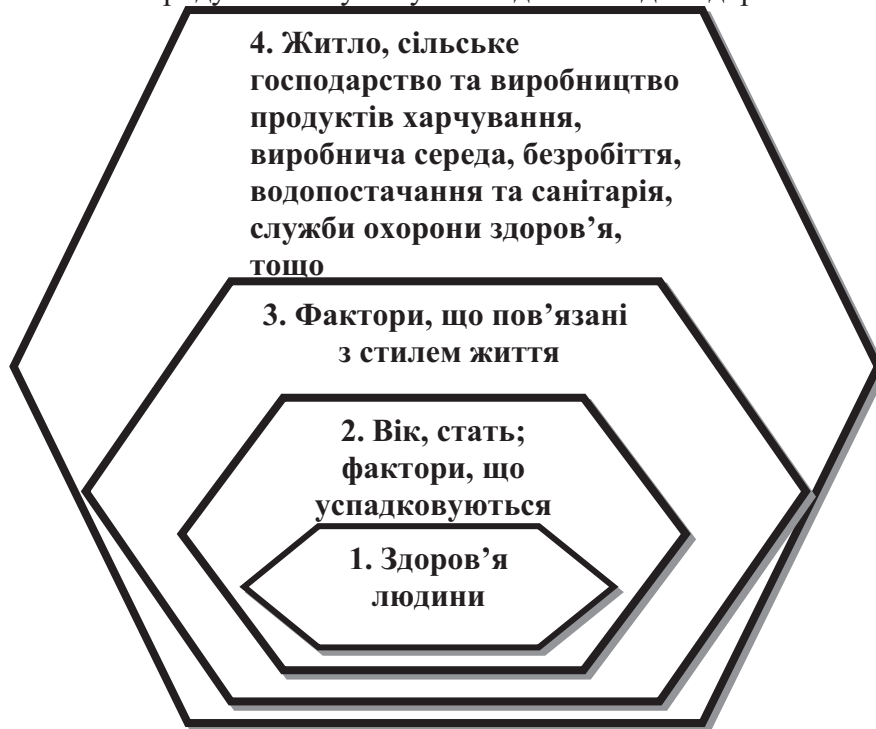

Рисунок 1 - Основні фактори, що впливають на здоров'я людини

Індустрія екологічно-чистих продуктів в розвинених країнах перетворилася на бізнес, що приносить прибуток. За останніх 10 років цей ринок збільшувався щорічно на 20-25%. Асортимент екологічно-чистих продуктів, представлений в звичайних американських магазинах, складає близько 400 найменувань. Індустрія органіки пропонує альтернативу практично кожному продукту, представленому на традиційному ринку. Найбільш популярні наступні категорії:

- кава, чай, фрукти і овочі, представлені як в свіжому, так і в обробленому вигляді; деякі спеції, сухофрукти і горіхи;
- сезонні продукти;
- свіжі фрукти і овочі, що мають підвищений попит в певні періоди року;
- екологічно чисті замітники традиційних продуктів: хлібобулочні вироби, молочна і м'ясна продукція, екологічно чисті напої і провина і т.д.;
- екологічно чисті продукти для дітей (дитяче харчування, каші тощо);
- екологічно чистий одяг і косметика [2].

Але в основу усіх вищезазначених категорій покладено екологічно чисті продукти сільського господарства.

Незважаючи на те, що сьогодні Україна вже є експортером екологічно чистої продукції (до Угорщини поставляються екологічно чисті фрукти, в основному яблука для заводу дитячого харчування Hipp), Проект Закону щодо органічного землеробства Міністерство аграрної політики України прийнято лише 12 березня 2009 року. Проектом Закону передбачається регламентування екологічно чистого виробництва, але фінансова підтримка таких фермерських господарств не передбачена [5] (у Європі фермер що вирощує екологічно-чисту продукцію отримує дотацію від 30 до 1000 євро за гектар [3]). Слід зазначити, що агропромисловий комплекс взагалі є специфічним, характеризується низькою прибутковістю, що пов'язано з рядом факторів, а саме сезонністю, ризиком тощо. З цим пов'язана і низька інвестиційна привабливість

аграрного сектору. Тому розробка ефективного механізму підтримки виробника екологічно чистої продукції є пріоритетною проблемою сільськогосподарського товаровиробника.

Аграрний сектор економіки потребує спеціального регулювання, що пов'язано, насамперед, з галузевою специфікою. Найбільший рівень його підтримки спостерігається у Японії, країнах Європейського Союзу та США, а найменший – в Австралії та Новій Зеландії.

Для захисту вітчизняних ринків та товаровиробників у розвинених країнах світу широко застосовується механізм зовнішньо торговельних відносин, основною складовою частиною якого є цінове регулювання. Ціни на світовому ринку формуються на основі витрат, що складаються за найкращих умов виробництва. Під останніми слід розуміти сукупність природних, техніко-технологічних та соціально-економічних умов. Для більшості сільськогосподарських товарів найкращі умови є у США, на біржах яких і відбувається початкове формування світових цін.

Але більшість країн світу має гірші умови виробництва багатьох видів сільськогосподарської продукції, ніж у головних країнах-експортерах. Цілком логічно, що за умов функціонування нерегульованої ринкової економіки, виробництво сільськогосподарської продукції в цих країнах було б витіснено імпортованою продукцією. Отже, виникає необхідність створення системи захисного механізму, яка б сприяла розвитку власного аграрного сектору. Такі системи створено нині в країнах Європейського Союзу, Японії та інших державах. Ці системи механізмів захищають внутрішній ринок країн від тимчасового дешевого імпорту окремих продуктів, а також регулюють надходження імпортованої сільськогосподарської продукції, яку недоцільно виробляти в межах даної країни. Тому без створення відповідної системи сільськогосподарські товаровиробники України не можуть бути конкурентними на світових ринках.

До базових інструментів системи захисних механізмів відносяться митні збори та компенсаційні платежі, що покривають різницю між внутрішніми та імпортними цінами, а також компенсаційні платежі, що виплачуються експортерам сільськогосподарської продукції.

У державах Східної Європи діють спеціальні органи державного регулювання сільського господарства, а саме: Польщі – Агентство сільськогосподарського ринку, Чехії і Словаччині – Фонди ринкового стимулювання, Угорщині – Координаційний комітет із регулювання аграрного ринку. Головні завдання їх діяльності такі:

- інтервенційна закупівля аграрної продукції;
- інтервенційний продаж сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки на внутрішньому й зовнішньому ринках;
- субсидування експорту;
- обслуговування кредиторської заборгованості;
- аналіз сільськогосподарського ринку, збір інформації та розробка оцінок і пропозицій для уряду щодо поточної ситуації.

Слід відмітити, що державні заходи впливу на економіку АПК мають суперечливий характер, що зумовлено, по-перше, невідповідністю ряду кінцевих цілей державного регулювання внутрішнім закономірностям ринкового розвитку; по-друге, порушенням інтересів окремих груп виробників і споживачів; по-третє, неминучою внутрішньою суперечністю будь-якого рішення внаслідок врахування різних поглядів та інтересів, відмінностей у розумінні реальної дійсності й результатів впровадження державних заходів. Світовий досвід показує, що масштаби, можливості та дієвість інструментів і механізму державного регулювання пропорційні силі державної влади, а також її здатності контролювати й управляти ситуацією.

Перехідний стан економіки, у якому перебуває Україна, потребує не тільки прямого, а й непрямого впливу на економіку, що зумовлено швидкістю і порівняно меншими бюджетними витратами.

Проблеми державного регулювання сільськогосподарського сектору України пов'язані з відсутністю досвіду використання механізмів регулювання, які б ґрунтувалися на принципах добровільності й зацікавленості, відсутня також системність та комплексність заходів державного регулювання. Крім того, склалася стійка тенденція щодо запізнення їх прийняття. Все це відбувається на фоні складного фінансового стану економіки, що різко знижує їх ефективність.

Тому система державного регулювання аграрного сектору в Україні повинна включати механізми впливу на процес виробництва сільськогосподарської продукції, а також високого рівня підтримки внутрішніх товаровиробників. Мета такого регулювання – стимулювати виробництво, аграрне підприємництво та забезпечити соціальну підтримку жителів села.

Враховуючи специфіку аграрного сектору, більшість розвинених країн світу найбільшу частку державних коштів спрямовують на підтримку сільськогосподарського виробництва з метою зменшення ринкових коливань та підтримки відповідного рівня цін. Система регулювання цін має забезпечувати: стабілізацію цін та зменшення їх коливань до порівняно вузького діапазону, підтримку цін фермерів на рівні, що забезпечує товаровиробникові розширене відтворення; регулювання обсягів та структури виробництва тощо.

У процесі формування державної цінової політики в розвинених країнах враховуються такі фактори:

- паритетність цін на промислову й сільськогосподарську продукцію;
- рівень витрат на виробництво одиниці продукції у спеціалізованих фермерських господарствах;
- прибутковість фермерських господарств, спеціалізованих галузей і сільського господарства загалом;
- рівень доходів фермерів на вкладений капітал та їх фінансові можливості ведення розширеного відтворення.

Аналіз сучасного досвіду державного регулювання аграрної сфери свідчить, що високорозвинені країни, які традиційно є експортерами сільськогосподарської продукції, прагнуть зберегти своє місце на світових ринках, а тому посилюють підтримку вітчизняного виробника сільськогосподарської продукції; технічно високорозвинені країни, що імпортують сільськогосподарську продукцію, прагнуть зменшити залежність від країн-експортерів і також посилюють підтримку вітчизняного виробника сільськогосподарської продукції; деякі країни на різних етапах економічного розвитку змінюють рівень підтримки власного виробника сільськогосподарської продукції, що пов'язано з певними економічними умовами в країні. Зміна акцентів з прямого субсидіювання на опосередковану підтримку агробізнесу в країнах ЄС є поки що намірами і це не означає, що сукупні обсяги цієї підтримки буде зменшено.

Система державного регулювання цін у країнах з розвиненою економікою має пріоритетну тенденцію встановлення верхніх і нижніх меж коливання цін та запровадження індикативної або умовної ціни, яку держава прагне підтримувати, що досягається шляхом скуповування або продажу продукції (товарна інтервенція). Прикладом такого регулювання може бути практика застосування у США цільових (гарантованих) та заставних цін. За допомогою цільових цін держава забезпечує фермерам отримання доходів від виробництва сільськогосподарської продукції на нормативному рівні. Заставні ціни дають змогу виробникам протягом дев'яти місяців вільно розпоряджатися виробленою продукцією, тобто реалізувати за контрактами,

продавати на вільному ринку, зберігати на фермі, заставляти тощо. Розрахунок заставних цін проводиться, виходячи з рівня середньоринкових за останні п'ять років. Заставна ціна є нижньою межею гарантованої ціни. Отже, фермер має можливість отримати додатковий дохід за рахунок різниці між заставною та світовою ціною.

Заслуговує на увагу й досвід країн Європейського Союзу, в яких враховуються умови кризи надлишкового виробництва сільськогосподарської продукції. Відбувається це шляхом регулювання цін за їх бажаними рівнями: (індикативні – для зернових, молока, цукру, маслинової олії, соняшника; орієнтовані – для великої рогатої худоби, вина; цільові – для тютюну); мінімальні ціни імпорту (порогові), що визначаються як індикативні за мінусом витрат на транспортування й розвантаження товарів від кордону співтовариства до країни ЄС, яка більш за все потребує цієї продукції, – для зернових, цукру, молочних продуктів, маслинової олії; довідкові – для фруктів, овочів, вина, деяких рибних продуктів; шлюзові – для свинини, яєць, птиці. Мета встановлення мінімальних цін – це гарантування виробнику нормального рівня доходу та диференціювання заготівельної ціни від регіону за видами продукції.

Нині в країнах-членах ЄС експортне субсидування національних сільськогосподарських товаровиробників має пріоритетну мету їх соціального захисту. Враховуючи, що субсидії по окремих видах сільськогосподарської продукції, яка експортується, досягають майже половини ціни, що склалася на світовому ринку, країни ЄС могли б суттєво зменшити обсяги експорту сільськогосподарської продукції. Але це призведе до збільшення рівня пропозиції в рамках Союзу, що, у свою чергу, викличе банкрутство значної частини виробників.

Слід відмітити, що незважаючи на всі позитивні аспекти державного регулювання цін сільськогосподарської продукції, деякі сучасні економісти підкреслюють його деякі недоліки, а саме: існує значний лаг між зміною державної ціни і реакцією аграрного сектору на це, при стримуванні зростання виробництва відбувається збільшення невиробничих витрат на закупівлю, зберігання та експорт сільськогосподарської продукції на пільгових умовах.

Крім державного регулювання цін на сільськогосподарську продукцію, в розвинених країнах світу діє спеціалізована система сільськогосподарського кредиту, що зумовлено: специфікою сільськогосподарського виробництва; нестачею вільних фінансових коштів, високою капіталомісткістю і порівняно низькою капіталовіддачею; сезонністю виробництва; значною тривалістю виробничого циклу; залежністю від природно-кліматичних умов, що особливо знижує рівень гарантованості позик сільськогосподарським товаровиробникам; порівняно малими розмірами підприємств аграрного сектору, що робить їх менш конкурентоспроможними на ринку коротко – та довготермінових кредитів.

Враховуючи особливості аграрного сектору економіки, у розвинених країнах світу сформувалися особливі інститути й форми сільськогосподарського кредиту, який має високий рівень державної підтримки й кооперативну основу. Виробники сільськогосподарської продукції можуть отримати потрібні їм кошти у банках, страхових компаніях, асоціаціях сільськогосподарського кредиту, фінансових компаніях, організаціях, що реалізують устаткування та інші товари сільському господарству тощо. В умовах України селяни теж потребують створення системи кредитування як для підприємств, так і для фізичних осіб. Надання таких кредитів на пільгових умовах є теж формою підтримки рівня доходів селян і розмір цієї підтримки визначається сумою наданої державою пільги по кредитній підтримці. Велике значення для формування аграрного капіталу в умовах ринкової економіки має система іпотечного кредиту. В умовах розвинутої ринкової економіки система іпотечного кредиту повністю виконує свої функції, але у періоди економічної кризи (ланцюг

неплатежів, падіння цін на сільськогосподарську продукцію, зниження доходів сільськогосподарських підприємств) посилюються ризики втрати селянами права на землю. В такій ситуації необхідно втручання держави. Світова практика має подібні прецеденти: так у США адміністрація Ф. Рузвельта закріпила землю за фермерами, що заборгували на три роки; в Німеччині було прийнято Закон про мораторій на відчуження селянського двору й заборону його продажу за борги.

Суттєва роль у державному регулюванні агропромислового сектору відводиться заходам щодо активізації інвестиційної діяльності. В економічно розвинених країнах близько 80 % інвестицій у продовольчий комплекс становлять капіталовкладення виробничого призначення, які є передусім приватними вкладеннями та бюджетними коштами у формі прямих інвестицій і кредитів.

Обсяги інвестицій недержавних форм власності у ринковій економіці переважають. На нашу думку, стратегічними завданнями держави, які слід реалізувати через механізми аграрної інвестиційної політики, є:

- підтримка виробництва найбільш важливих видів продукції (у томі числі екологічно чистої продукції), які нині не задовольняють ринкові потреби покупців, а також існуючих та нових форм господарювання;
- впровадження інновацій у сільське господарство і підвищення його ефективності та конкурентоспроможності;
- розробка та впровадження наукоємних технологій;
- соціальний розвиток села;
- збереження земельних ресурсів і навколишнього середовища;
- підготовка та підвищення кваліфікації спеціалістів підприємств АПК;
- реалізація державних програм соціально-економічного розвитку окремих регіонів.

Отже, у зв'язку з важливістю і багатоаспектністю вирішення проблеми необхідне застосування державного регулювання, у механізмі якого найбільше значення мають фінансові інструменти. В Україні доцільно застосовувати поширену у світі модель регулювання, яка включає комплекс заходів і важелів, застосування відповідних податкових, інвестиційних і кредитних форм підтримки сільськогосподарських товаровиробників, розвиток соціальної сфери села, державну підтримку малого бізнесу на селі, надання селянам соціальних трансфертів і соціального страхування, а також використання інших інструментів макроекономічного і регіонального характеру. Основними напрямками такого регулювання є створення сприятливих умов для агробізнесу, розподіл і перерозподіл доходів на користь бідних, малозабезпечених і незахищених прошарків сільського населення; створення ефективної системи соціального захисту селян на рівні держави й регіонів; усунення негативних наслідків ринкових процесів.

Список літератури

1. Здоровье – 21: Основы политики достижения здоровья для всех в Европейском регионе ВОЗ (Европейская серия по достижению здоровья для всех №6), Классификация NLM:WA 540 GA1 //Всемирная организация здравоохранения, Европейское региональное бюро. - Копенгаген.: 1999.
2. Горшков Д.В., Рынок экологически чистых продуктов: зарубежный опыт и перспективы России. // Маркетинг в России и за рубежом №6, 2004.
3. Экологически чистые продукты подводят под статью закона, Киевские ведомости <http://www.zol.ru/z-news/showlinks.php?id=41786>.
4. Кісіль М.І., Саловська Л.В. Регулювання доходів сільського населення Монографія – К.: ІАЕ, 2007. 222 с.
5. Проект Закону України «Про органічне виробництво» / 12.03.2009 <http://www.minagro.kiev.ua/>.

Л. Саловская, А. Олейник

Финансовый механизм регулирования производства экологически чистой аграрной продукции

В статье исследован мировой опыт регулирования агропромышленного комплекса, отражены его позитивные и негативные аспекты, проанализировано состояние регулирования агропромышленного комплекса в Украине и разработаны мероприятия и механизм поддержки сельскохозяйственного производителя, исследована сущность экологически чистых продуктов, проанализирована финансовая поддержка фермерских хозяйств в развитых странах и в Украине.

I. Salovska, A. Oleynik

Financial mechanism of adjusting of production ecologically of clean agrarian products

In the article investigational world experience of adjusting of agroindustrial complex, he is reflected positive and negative aspects, consisting of adjusting of agroindustrial complex is analysed of Ukraine and measures and mechanism are developed that is the form of support of agricultural producer, investigational essence of ecologically net products, sponsorship of farmer economies is analysed in the developed countries and its absence is marked in Ukraine.

Одержано 04.12.09

УДК 657.4

Д.Є. Свідерській, доц., канд. екон. наук

Київський національний економічний університет

Бухгалтерський і податковий облік операцій в іноземній валюті

У статті розглянуто бухгалтерський та податковий облік операцій в іноземній валюті, вплив методик діючих нормативів складання фінансової і податкової звітності на формування кінцевого фінансового результату діяльності підприємства. Розглядаються балансова вартість валюти, Формування собівартості одержаних за іноземну валюту виробничих запасів, робіт, послуг при попередній оплаті, надходження іноземної валюти на підприємство з відповідного джерела, продаж валюти.

бухгалтерський облік, податковий облік, іноземна валюта, фінансовий результат, операції

Наявність двох систем і методик бухгалтерського обліку підприємницької діяльності в Україні ставить складні завдання для працівників обліку. З одного боку, підприємства повинні вести бухгалтерський облік згідно ст.2 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [1] і складати фінансову звітність згідно національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (далі – П(С)БО) а для цього вести фінансовий облік. З іншого боку згідно ст.11 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»» [2] (далі – Закон 283) підприємству одночасно необхідно вести податковий облік і складати звітність про податок на прибуток.

При цьому слід враховувати, що на практиці підприємство несе відповідальність в основному за достовірність показників у податковій декларації, які часто не відповідають аналогічним показникам звіту про фінансові результати.

Одним із складних питань є порядок відображення в обліку операцій в іноземній валюті тим більше, що в сьогоденній діяльності маємо стрімкий ріст і коливання